

A SZUVERENITÁS ES AZ AUTONÓMIA KÉRDÉSEI- RŐL FÖDERALIZMUSUNK LEGÚJABB KONCEPTUSA NYOMÁN

I.

A jogtudományi irodalomban a szuverenitás viszonylag elhanyagolt fogalom, amelynek tartalmát elsősorban az államhatalom gyakorlása szerint határozzák meg. A társadalom, illetve az alkotmányos gyakorlat fejlődése annak szükségére figyelmeztet, hogy a szuverenitás fogalmának jellemzőit ki kell egészíteni, és ezzel összhangban adekvátabb elméleti és gyakorlati fogalmat kell alkotni az alkotmányosságról.

A szuverenitás elmélete a nyugati polgári gondolkodás összetevőjeként jött létre. Megléte utat nyitott az újabb államjogi és alkotmányos gyakorlatnak a polgári társadalomban, és többé-kevésbé a szocialista és újonnan felszabadult országok alkotmányos gyakorlatának is, jóllehet éppen ebben a gyakorlatban figyelhetők meg bizonyos jelentős újdonságok.

A szuverenitás fogalmának alapvető, legáltalánosabb jellemzői: a felsőbbség, a függetlenség és a korlátozatlanság.¹

Az alapvető jellegzetességek felismerése lehetővé teszi a különleges karakterisztikumok új azonosítását. Az alapjellezők tartalmának általánossága a formalizmus miatt bírálatra készíthető, annak mégis megvan az értelme, amennyiben minden említett karakterisztikumot új elméleti elemzésnek vetünk alá, tekintetbe véve a valóságban fennálló viszonyokat. A szuverenitás fogalmának tartalmi és jelentésbeli kiegészítése csak akkor éri meg a fáradságot, ha ezzel a valóság megismeréséhez elméleti alapot nyújtunk.

A felsőbbség és a korlátatlanság karakterisztikuma a hatalom hordozóira és az ő hatáskörükre vonatkozik, a függetlenség pedig a területi sérthetetlenségre, az állam határainak és szabadságának a megőrzésére.

A szuverenitásról szóló polgári elmélet, a feudális hatalommal és az abszolutista monarchiával szemben, a hatalom hordozóinak fogalmába bekapcsolta a népet is, valójában a nemzetet, s ebben csúcspontot ért el. A szocialista elmélet és alkotmányos viszonyok szempontjából a polgári elmélet hagyatéka a nemzet szuverenitásáról még mindig időszerű örökséget képez, jóllehet a nemzet fogalmát már döntően másként értelmezzük, mert a nemzet keretében a szuverenitás hordozójává a munkásosztály, illetve a dolgozó ember lép elő.²

Mitől függ tulajdonképpen az, hogy a munkásosztály a hatalom hordozójává váljon a nemzet keretében? Íme:

1. a szervezett politikai erőktől, amelyek lehetővé teszik, hogy a tudat önnön helyzetükről folytonosan azonosuljon a munkásosztályon belül, s amelyek tudatosítják az áramlatokat is, melyek azért jelentkeznek, hogy megoldják helyzetüket;

2. a rövid és hosszú lejáratú programbeli orientációtól⁸, amely megengedi a módosításokat, a korszerűsítést és a kiegészítést;

3. attól, hogy egyetlen élő mozgalomban összesíthetők-e és egyesíthetők-e szüntelenül a munkás- és haladó erők, a meghatározott kérdések megoldására irányuló konkrét küzdelmekben; és

4. a nemzet gazdasági fejlettségének színvonalától, s a munkatöbblettel való rendelkezés társadalmi-gazdasági feltételeitől.

Itt már elkerülhetetlenül kérdéssé válik a szuverenitás fogalma, a maga klasszikus értelmezésében. *A szuverenitás fogalma annyiban egészül ki, hogy az államhatalom gyakorlása ugyan döntő, de magában véve mégsem elegendő előfeltétele a munkásosztály hatalmáról szóló alkotmányos kinyilatkoztatás érvényesítésének.*

Mivel, esetünkben a munkásosztály hatalmáról van szó, fontosnak látszik a szuverenitásnak olyan karakterisztikuma, amely világosabban kimondja, hogy a *szuverenitás nem csupán a hatalom felé nyilvánul meg, hanem ennél is lényegbevágóbban a társadalom társadalmi-politikai rendszerének fejlődése irányában is, ami a viszonyoknak sokkal szélesebb spektruma mint a hatalom gyakorlása.* A munkásosztály szuverenitásának jogi respektálása a társadalmi-politikai rendszerben — amennyiben túl akarjuk haladni a parlamentáris demokrácia formáit — úgy valósulhat meg, ha következetesebben alakítjuk ki a szakszervezetek és az öngazgató szervek szerepét a munkások és a munkásosztály lehetőségeinek kiaknázásában, mégpedig abban, hogy szuverén jogukat a közvetlenebb és konkrétabb öngazgatásra használják ki.

Gyakorlatilag tehát, az alkotmánynak azt a részét, amely a társadalmi szervezetekről szól, ki kell egészíteni a társadalmi szervezetek, és külön a szakszervezet arra vonatkozó jogával, hogy a politikai rendszer kialakításának és életre keltésének hordozója legyen, s hogy kezdeményezhesse a társadalmi és törvényhozási tevékenységet, ide értve azt a jogot is, hogy javaslatot adjon az alkotmány módosítására (amiről egy szó sincs a XXX. alkotmányfüggelékben). A kezdeményezési jognak és a politikai rendszer felé megnyilvánuló aktív viszonyoknak, amikor az öngazgató demokrácia jelentős kvantitásáról van szó, abban kell kifejezésre jutnia, hogy az ún. társadalmi bázisból, a közvetlen munkaviszonyokból eredő követelések döntő hatást gyakorolhassanak a rendszerre és a viszonyok megoldására.

A hatáskörök megosztása, lehetővé tenné azt, hogy a társadalmi szervezetek meghatározott tevékenységhez és felelősséghez jussanak a kérdések megoldásában, és nagyobb jogokkal, kötelezettségekkel ruháznák fel ezeket a szervezeteket. Szükség van erre a munka társítása céljából, továbbá a munkamegszakítások és egyébek miatt is. Ugyanígy a közvetlen demokrácia mélyrehatóbb befolyásának intézményesítése, a munka és a munkásosztály biztonsága végett, azt is lehetővé teszi, hogy ezek a szervezetek és az öngazgató szervek megfelelő tevékenységhez és meghatalmazáshoz jussanak a küldöttek megválasztása, munkájuk és hatásköri ténykedésük ellenőrzése tekintetében.

Ily módon a szocialista öngazgatási demokrácia parlamentáris hatalmi rendszere, mint a burzsoá parlamentarizmus és az uralkodó osztályok hatalomgyakorlásának módosított változata, illetve a burzsoázia hatalmának megdöntése után, a szocializmus kiépítésének éveiben kialakult osztály- és politikai struktúra olyan parlamentáris rendszerré alakulhat át, amelyben a nemzeti kollektivitás és a társult munka közvetlen kifejezési formákhoz juthat.

A munka szuverenitása a munkatöbblet rendelkezése szempontjából, mint-hogy véglegesen túlhaladja az etatizmust, döntő módon a munkások jogává teszi a holt munkával való rendelkezést. Ezért feltétlenül szükség van arra, hogy másként határozzuk meg a felsőbbtség formalizmusát, nehogy fennmaradjon rendszerünkben az etatista társadalmi újratermelés oly módon, hogy névlegesen a munkásosztályt jelöljük meg ugyan a hatalom hordozójaként anélkül hogy valóban is biztosítsuk bekapcsolódásának lehetőségét a képviselői testületek szerteágazó és formalizmusában túlméretezett munkájába, és ténylegesen azokban a keretekben hagynánk, melyekben még nem tudott felülkerekedni a társadalmi újratermelés összetett gazdasági struktúráján, tehát amelyekben még nem tudott közelebb férkőzni a munkatöbblet elosztásához.

A szuverenitás új viszonyai a jelen pillanatban, de különösen a jövő tekintetében, új időszakot nyitnak meg a meghatalmazások elosztásában, illetve a korlátlanág karakterisztikumának és elvének konkretizálásában. *A XXIX. alkotmányfüggelék felvázolja, hogy milyen meghatalmazásai lehetnek a jugoszláv nemzetek és nemzeti kisebbségek közös államának és társadalmának, amely meghatározza a közös politikát. A XXIX. alkotmányfüggelék 4. szakasza, a JSZSZK érvényes alkotmányának 161. szakaszával szemben, másként és teljesebben fogalmazza meg a szövetség jogkörét a gazdasági rendszerben, átfogóbb módon teremti meg a feltételek azonosságát Jugoszlávia gazdasági fejlődésében.* Szinte csodálatos, hogy ezt előíranyozzák és hogy a szövetség funkcióját és hatáskörét alkotmányfüggelékekre korlátozzák, méghozzá olyanra melyeknek célja a végrehajtás feltételeinek előírása.

A jövőbeni jugoszláv federalizmus szuverenitásának karakterisztikuma a gazdasági rendszer kérdésében, a köztársaságok és a tartományok meghatalmazásával, hogy részt vegyenek a rendszer kiépítésében, szankcionálja azt a törekvést, ami a köztársasági és tartományi öngazgatás fejlődésének hosszabb időszaka alatt, és a meglevő gyakorlat szerint alakult ki, s ami most már az alkotmányfüggelékek szellemével is összhangban van. Valójában ugyanis az a helyzet, hogy a reform meghozatala óta gazdasági rendszerünk, ha elő is fordultak a nehézségek és visszakoázások, nem kizárólag a szövetségi szervek műve, hanem a köztársaságoké és a tartományoké is. Más kérdés azután, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján miért nem állapítottuk meg, milyen feltételek között kerül sor a közös részvétel erősödésére és gyöngülésére, s hogy meddig terjed a köztársaságok és tartományok obstrukciója, tehát hogy milyen gazdasági okok váltják ki az egyik és a másik magatartásformát. A politikai irányzatok és a gazdasági problémák megértése mindig jól inspirálta a kezdeményező készséget, az együttműködést és a másutt jelentkező problémák átérzését saját megbízatásunkon és meghatalmazásunkon túl is, és mindig konkrét akciókhoz, a kérdések türelmes felgöngyölítéséhez vezetett.

A politikai élet korábbi időszakából, de különösen a deetatizációs úttörés időszakából eredő nézetkülönbségeket félretéve, döntő fontosságúnak tetszik

az a megállapítás, hogy az alkotmányfüggelékek minden eddiginél korszerűbb elméleti és gyakorlati utat kínálnak fel a döntéshozatalhoz a meglévő társadalmi feltételek közepette, akkor amikor már rendkívül erőteljesen kifejlődtek a meghatározott öngazgatási szervezetek. Ezért a képviselő-testületi ténykedésnek és döntéshozatalnak, az elnökség tevékenysége mellett, sokféle erőfeszítés, gondolkodás és megbeszélés alkotó jellegű szintézisévé kell válnia, tehát feltétlenül túl kell haladnia a szűk testületek, amilyen pl. a SZVT és annak szervei, és a képviselőházi szónokok alkotó jellegű ténykedését. És e tekintetben természetesen, káros minden mellébeszélés és elodázás.

A köztársaságok és a tartományok, de épp így a községek részvételével is nagyobb mértékben társadalmasodik az igazgatás a társadalomban, ami azt jelenti, hogy az igazgatás kialakulásában és megvalósításában a szükséges mértékben érvényesül mind a munkásosztály és a dolgozó nép ilyen célú részvételének elve, mind pedig a tudományos vívmányok meglátásának és felhasználásának elve is; kifejezésre jut továbbá az élet humanizálásának követelménye, a gazdasági fejlődés meggyorsításának szükségszerűsége és a sokféle külön-érdek és szükséglet megfelelő kielégítése azáltal hogy a megoldásokat kutató munka olcsóbbá és korszerűbbé válik stb. Tény az is, hogy az elnökség fennállásával sok összeütközéstől mentesülhet a társadalom, mert ennek a testületnek „amortizáló” szerepe lehet a legjelentősebb kérdésekben; az elnökség olyan intézményt képvisel, amely méltán kelti fel a jogelmélet figyelmét, hiszen ennek a testületnek szabad utat kell biztosítania minden igazi létérdek számára (nem pedig elködösíteni azokat), de erőfeszítéseket is kell tennie, hogy az ellentmondásokat időben túlhaladjuk. Persze, semmit sem kell, és nem is akarunk idealizálni, amit megteremtettünk vagy megteremtünk, de arról sem feledkezhetünk meg, hogy már eddig is (noha nem összeütközések, nézeteltérések és harcok nélkül) gyorsabbá tettük a társadalom fejlődését, mint mások, miközben a társadalomban minimálisak voltak a destruktív jellegű összeütközések és a károk. *Ilyen prizmán át nézve, az elnökség fennállását, valamint a köztársaságok és a tartományok bekapcsolódását a szövetség meghatalmazásába, a gazdasági rendszer kérdéseit illetően újabb előrelépésként kell tekinteni.*

Igazságszolgáltatási rendszerünk voltaképpen, úgy is mint a normatívák hierarchiájáról szóló koncepció kifejeződése, egyre inkább a koherens normák vagy a korrelatív viszonyok rendszerévé válik. A hierarchiát persze nem hagytuk ki, és nem is lehet kihagyni, de értelme nem a törvényes normatívák fölé- és alárendeltségében nyilvánul meg, hanem a világosan meghatározott normatíva-elvek konkretizációinak következetesebb elosztásában. Ezért az új igazságszolgáltatási rendszer megalapozására irányuló munkában egyrészt jelentősebb elméleti aktivitásra van szükség, de tanulmányozni kell a gyakorlatot is, jobban meg kell érteni az elhatárolásokat és az egybehangolást, aminek meghatározott elvi alapja van. Ezen a területen a szövetség hatásköre rendkívül fontos az igazságszolgáltatási rendszer kiépítésében, mert kifejezettebben fennáll az a követelmény, hogy elvi értelemben jobb minőségű normatívákat állítsunk fel a társadalmi viszonyokban és a jövő felé fordulva tiszteletben tartsuk a realitásokat.

Az igazságszolgáltatási „anyag” öngazgatású felosztásában a szuverenitás nagyobb mértékben jut kifejezésre, mint bármely másik szférában, és épp itt mutatkozik meg, hogy a jog a társadalmi viszonyok berendezé-

sében meghatározott osztálykoncepció, meghatározott politika kifejezője. A törvényhozási normatívák az egységes elvi alapokról levezetve úgy konkretizálódnak, hogy összhangban legyenek a szélesebb és szűkebb társadalmi környezetek történelmi, gazdasági és kulturális helyzetével, afelé haladva, hogy minden ilyen normatíva megállapodás egység legyen a társadalmi kommunikáció lehetséges és szükséges szerkezetében, amely fokról fokra előbbre viszi az ember szabadságának ügyét.

A szuverenitás, amit a politikai rendszer és a hatalom határoz meg, elkerülhetetlenül az öngazgatás következetes tiszteletét is jelenti, de azt a funkciót is, amely révén meg kell őriznie területünk szuverenitását. A terület és a határok megőrzésének gondolata a népfelszabadító harcban született a mozgalom forradalmi eszméire támaszkodva, s ez tudatosította a küzdelem szükségességét az új Jugoszlávia megteremtéséért. Ez volt később is az alapvető, inspiráló biztosíték a megpróbáltatások éveiben, a szocialista Jugoszlávia fennállásának egész eddigi negyed évszázadában. Jugoszlávia területe és határai szuverenitását ezért most és a jövőben is a köztársaságok és tartományok határainak és szuverenitásának tiszteletére kell alapozni, a jugoszláv terület és határok megőrzése tekintetében pedig a kiképzési és előkészítési ügyek és feladatok megosztására, a területvédelmi szervezetek különböző típusainak kombinációjára, amely biztosítja az együttműködést és a koordinációt.

Az új Jugoszlávia számára, tekintettel az általa, de nem csupán általa megszerzett politikai és államszervezési tapasztalatokra, elsődleges feladat a polgárok folytonos egyesítése a humánusabb szocialista társadalom konkrét perspektíváinak kialakításában, és abban az ettől el nem választható, megalkuvás nélküli igyekezetben, ami a területek és határok megővására irányul. Ebből eredően a szuverenitás megvédésének koncepciója csak úgy képzelhető el, mint ami összetevő részét képezi a többnemzetiségű közösség politikai koncepciójának, amelyben a védelmi szervek legcélszerűbb funkcionálása céljából, a védelmi koncepciók kidolgozásának hatásköre megoszlik a szövetség, a köztársaságok és a tartományok között, anélkül hogy vonakodnának ezeknek a hatásköröknek a megmásításától, s hogy kizárólagosság fordulna elő közöttük.

II.

Ami az autonómiák jellegét és helyzetét illeti a jugoszláv föderalizmusban, ezeknek a viszonyoknak a rendezésében ma néhány jelentős társadalmi és történelmi körülményből kell kiindulnunk:

— azok a követelések, hogy az autonómiáknak önállóbb és hatékonyabb helyet kell elfoglalniuk a jugoszláv szövetségi rendszerben, azon alapozódnak, amelyet a JKP még a II. világháború előtt tett a magáévá, hogy egyesíteni tudja az összes itt élő nemzetek és nemzeti kisebbségek munkásosztályát, s amely egyértelműen kiemelte, hogy minden nemzetünket és nemzeti kisebbségünket egyenrangú helyzetbe kell hozni társadalmi, illetve államjogi szempontból;

— az autonómiák területén önálló hadvezetéssel folyt a felkelés, és állandóan együttműködtek a mozgalom központjával a hadvezetés összehangolása érdekében, figyelembe véve az egységes stratégia és taktika követelményeit, de a tartományokban élő nemzetek és nemzeti kisebbségek körülményeit és szükségleteit is;

— Vajdaság minden nemzete és nemzeti kisebbsége, az újonnan megválasztott hatalmi szervek útján, a felszabadulás után önállóan fejezte ki akarátát az önrendelkezés mellett, azzal, hogy Vajdaság a Szerb Népköztársasághoz tartozzon;

— politikai tapasztalatok a felszabadulás utáni időkből, a hatalom megerősödésének időszakából, amikor teljes egészében respektálva volt a követelmény, hogy a központ a tartományi szervekre támaszkodjon;

— politikai tapasztalatok az etatizmus időszakából, amikor ez az irányzat szétűzta a mozgalom tömegbázisát, és az egyoldalúságot részesítette előnyben az állami rendelkezésekkel beszédett akkumuláció begyűjtésében és elosztásában, miközben a társadalmi élet előrehaladásának számos fontos összetevőjét elhanyagolták vagy túlságosan is leegyszerűsített formában vették figyelembe; az etatizmus szétmarta a mozgalom kohézióját, és a nemzetiségi viszonyok kiéleződéséhez vezetett, problémákat teremtett a nemzeti-ségi viszonyok terén a Szerb SZK-ban is;

— az etatizmus erélyes felszámolásának időszakában, a JKSZ Központi Bizottságának 1966. évi IV. plénuma után, korszerűbb módon rendeztük a viszonyokat Szerbiában, összehangoltuk azzal az általános irányvonallal, amely az öngazgatás fejlesztéséhez vezetett minden társadalmi-politikai közösségben;

— az öngazgatás továbbfejlődése megköveteli, hogy adekvátabb módon viszonyuljunk a gazdasági, politikai és kulturális kérdések egész sorához, tehát mindezeknek a viszonyoknak a rendezésében, a tekintetben is, hogy a tartomány milyen helyzetet tölt be a köztársaságban és a szövetségben, az öngazgatásos föderalizmus és a társult munka álláspontjából kell kiindulnunk,

Vajdaság helyzete, amennyiben a státútumok értelmében tekintünk rá. ide érve az 1963. évi státútumot is, mindennél meggyőzőbben szemlélteti az etatista államjogi struktúrát, amelyben a tartományi szervek adminisztratív-igazgatási funkciója, vagyis a hatalom gyakorlása alapvetően abban merül ki, hogy végrehajtsa a törvényes előírásokat Vajdaság területén, jöllehet a meghatalmazás szintje a végrehajtás tekintetében azonos a köztársasági meghatalmazás szintjével.⁴

Vajdaság társadalmi és gazdasági fejlődésében — tekintettel arra, hogy a felszabadulás óta tartományunkkal elsősorban mindig mint az ország és a köztársaság éléskamrájával foglalkoztunk⁵ — mindig jelen voltak azok az erősödő törekvések, amelyek társadalmi és államjogi értelemben véve Vajdaság nagyobb önállóságára irányultak. A tartomány helyzetének módosítására irányuló nyílt követelések eleinte az etatisztikus logika határai között nyilvánultak meg, mert a lemaradással és annak szükségességével igazolódtak, hogy Vajdaságnak másként kell részesednie a beruházási eszközökből, de azután ezek a követelések fokozatosan kiterjedtek a köztársaság és a szövetség minden centralizált eszközére és alapjára.

A vajdasági képviselőház által 1963 májusában elfogadott státútumban, az önkormányzat új koncepciójával még nagyon is felemás lépést tettünk előre Vajdaság önállósulása felé, de kétségkívül ekkor éledt újjá a szövetségi berendezkedés elveinek újraérvényesítési eszméje.

Az az értetlenség, hogy a tartományok öngazgatási önállósághoz jussanak, és hogy helyzetüket a köztársaságban és a szövetségben megfelelő államjogi előírásokkal rendszabályozzuk, a politikai rendszer torzulásos jelenségeihez vezetett, különösen Kosovón, amiről a Szerb KSZ Központi Bizottságának

1966 szeptemberében megtartott VI. pléniumán is szó volt. Ezzel kapcsolatban érdemes ma visszaemlékezni arra, hogy az 1968. évi alkotmányfüggetlenségben lerögzített megoldások a Szerb és a Jugoszláv KSZ haladó törekvéseinek köszönhetőek.

Vajdaság öngazgatásos és önállóbb helyzetének eszméjét Vajdaságban sem mindig azokkal az érvekkel igazoltuk, melyeknek kizárólagos motivációja az öngazgatás szükségszerűsége. Az önkormányzatért folytatott politikai harcban bőségesen jutott hely az etatista és bürokrata jellegű érveknek és gyakorlatnak is, ami abban a törekvésben nyilvánult meg, hogy az akkumulációval való rendelkezés hatásköre maradjon meg a tartományi társadalmi-politikai közösség keretében, noha már elhangzott a határozott politikai bejelentés az öngazgatók erre vonatkozó kizárólagos jogáról. Ez csak azt bizonyítja, hogy Vajdaság önállóságára is az etatista gyakorlat prizmáján át tekintettünk. Ez a harc ezenfelül túlságosan befelé fordult, hiányzott a kellő igyekezet és készség, hogy az ország más vidékeinek körülményeit is megismerjük és megértsük.

De mialatt fékeztek az elosztásban megnyilvánuló etatisztikus módszereket a szövetségben és a köztársaságban, a tartomány új státusáért folytatott harcban objektíve megingott az etatizmus Vajdaságban is, s így ez a harc, függetlenül a sokféle eszmei és politikai konfúziótól és félmegoldástól, mégis csak haladó volt.

Az önkormányzat mellett szóló eszmei bizonyítékok másik csoportja a nemzeti struktúra hangsúlyozására épült, mint olyan tényezőre, ami eleve megköveteli a tartomány új státusát.

Elvszerűbb, eszmei és gyakorlati szempontból is megokoltabb, ha az öngazgatás fejlesztésének eszméje szempontjából úgy tekintünk Vajdaságra, mint körülhatárolható egységes vidékre és területre, amelynek joga van társadalmi-gazdasági fejlődésre, amelyben különleges szükségletek érvényesülnek, s ahol egységes a területén élő nemzetek és kisebbségek sorsa, mert rokonértékű a kultúrájuk, a munkaszokásuk és a mentalitásuk. A lakosság nemzetiségi összetétele, mint megkerülhetetlen komponens, szintén bekerül az érvek sorába, de úgy kerül be, mint egy egységes társadalmi közösség problémáinak része, amit széttephetetlenül és szorosan egybekapcsolnak a történelmi események, kiváltképpen az utóbbi három évtizedben. Minden nemzet tagjainak sorsa és előrehaladása nem csupán a létszámuktól függ, noha a létszám is fontos lehet, de nem okvetlenül, a gazdasági és művelődési élet meghatározott kvalitásainak elérése szempontjából (tehát a többség-kisebbség vonalán megengedhetetlen minden érvelés), annál kevésbé, mivel a többnemzetiség inkább csak külön jegy és kvalitás, hiszen mindannyiuk előrehaladása a terület fejlődésétől függ és attól, hogy milyen mértékben sikerül elmélyíteni a nemzeti egyenrangúság viszonyait. *A nemzeti mozzanat nagymértékben relativizálja a többség-kisebbség fogalmát, mivel a valóságban a többség és a kisebbség nem él kialakult és elkülönült többségben és kisebbségben.*

Ami viszont az autonómiát mímelő szeparatista törekvéseket illeti, aminek az lenne a célja, hogy kiváljunk a köztársaságból és külön szövetségi egységet alkossunk, ilyen irányzatok nem voltak Vajdaságban, s ilyen fogalmazásban csak mint az autonómia magyarázásának szemléltetése fordult elő a JKSZ vajdasági vezetőinek irataiban a második világháború előtt, amikor az autonómia kérdését úgy közelítették meg, mint ami kétféle változatban alkotó

egységét képezi a föderalizmusnak anélkül, hogy a két változat közül bármelyiket konkretizálták volna⁶.

Az önkormányzat fejlesztéséért folytatott harcban jelentős mozzanat az, hogy minden nemzet felelős vezetői egységesek voltak, és kifejezetten ellenállást tanúsítottak a vajdasági szerbek egyes köreiből megnyilvánuló nagyszorb pártoskodással szemben. Ez a egység abban a harcban is kifejezésre jutott, amely a nemzeti kisebbségek soraiban észlelhető hasonló eszmék ellen folyt.

A legjelentősebb elvek a tartomány helyzete szempontjából is, amelyeket a föderalizmus fejlődése az utóbbi évtizedben újra érvényre juttatott, és különösen a legújabb alkotmánymódosító javaslatokban jutnak kifejezésre (megalapozva a tartomány helyzetének véglegesítését is), a következők:

- önkéntes társulás a szövetségben, az önrendelkezés és az elszakadás jogával;
- a nemzetek és nemzeti kisebbségek akarátának szuverenitása a társadalmi viszonyok és a területi, illetve a nemzeti államiság szempontjából;
- a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága a konstitucionális döntéshozatalban, ami azt jelenti, hogy a nemzetek és a nemzeti kisebbségek a hordozói annak a konstitucionális jognak, amelynek alapján autonómiába, nemzeti közösségbe tömörülhetnek, és szövetséget alkothatnak;
- a nemzeti, illetve a köztársasági és tartományi társadalmi közösségek gazdasági önállósága.

Mindezek az elvek, az öngazgatás alapelveit érvényesítve, a munka további felszabadításának és társításának célját szolgálják.

Mindezt figyelembe véve, a köztársaság szervezetét olyan irányban kell tovább tökéletesíteni, hogy biztosítani tudja Szerbia szűkebb területe és a tartományok önállóbb szerepét, s hogy a köztársaság csak azokat a társadalmi viszonyokat szabályozza, amelyek tekintetében a fellépésnek egységesnek, a rendszabályozásnak pedig különbözőnek kell lennie, és amelyekben az egységes törvényhozással, a társadalmi szükségletek jegyzékével, a fejlődés érdekében okvetlenül biztosítani kell a szolidaritást. A köztársaságra hárul továbbá az a feladat is, hogy kialakítsa a képviseleti testületek rendszerét, meghatározza hatáskörüket és döntéshozataluk módját. És mindezt nem csupán a tartományok és a köztársaság viszonyában kell előírni, hanem a szövetséghez való viszonyok tekintetében is.

A jugoszláv szövetségi államrendszer aszimmetrikussága megköveteli, hogy a köztársaság keretében, a régihez viszonyítva ma néhány kérdést másként oldjunk meg.

A képviselőház és KVT szervei ma úgy vannak kialakítva, mint a köztársaság szervei, noha a gyakorlati munkában jórészt Szerbia szűkebb területére vannak utalva. Ezért meg kell vizsgálni, ki lehetne-e alakítani a Köztársaság Tanácsát, mint a szűkebb Szerbia és a tartományok képviselőinek közös testületét, hasonlóan a JSZSZK képviselőházában működő Népek Tanácsához, s emellett megalakítani a Községek Köztársasági Tanácsát. Külön létre kellene hozni Szerbia szűkebb területének képviseleti testületét, amely önállóan dolgozna és saját végrehajtó tanácsa lenne. A Szerb SZK képviselőházának elnöksége olyan testületként alakulhatna ki, amelynek a három különálló képviselőház munkáját kellene koordinálni és összehangolni, és két tanácsnak felelné közvetlenül: a Köztársaság Tanácsának és a Községek Tanácsának.

Szerbia köztársasági társadalmi közösségének megvannak a maga együttes érdekei a társadalmi-gazdasági fejlődésben, ezért ezeket a közös érdekeket és érvényesítésük módját pontosan körül kellene határolni — mint amilyenek: a kevésbé fejlett területek előrehaladása, a közoktatás és más hasonló kérdések, valamint a hatáskörök. Közös hatáskörbe kellene tartoznia a gazdasági viszonyok egyes kérdéseinek is, de nem mindnek. Ebből ered a gyakorlat követelményei alapján, amely arra törekszik, hogy felölelje a különlegest, de a közöst is megtartsa, amikor a különleges kapja meg a maga szükségesség stimulusát, hogy egyre inkább kiterjed a közös ügyek és meghatalmazások köre az önálló köztársasági ügyintézésben, mint ami az egész köztársaságnak, de részeinek, Szerbiának (szűkebb) és a tartományoknak is érdekében áll; éppen ezért a közös ügyek kérdéseit érzékenyebben és teljességükben kell átszűrni, nem szabad fennakadni a gazdasági rendszer egyik vagy másik kérdésén, és nem a szervezésen kell kezdeni.

A csehszlovák föderalizmus tapasztalataiból egy és más mindenképpen szemléltetésül szolgálhat. Így például náluk a fejlettebb és a számbelileg nagyobb nemzetnek állami, de társadalmi szempontból is primátusa volt, jóllehet a nemzetiségi viszonyok fejlesztése szempontjából egyenrangú volt a helyzet. Nálunk viszont sem a köztársaság, sem a szövetség felépítésében nem lehet azonosítani semmiféle elsőbbségi jogot, berendezésünket nem inspirálta kívülről semmi, és összehasonlítani sem lehet semminemű külföldi megoldással. Szerbiában viszont egészen világos, hogy egy összetett helyzetben és társadalmi fejlettségi szinten nincs értelme olyan koncepciót dédelgetni, amely mindenáron erősíteni akarná a centralizmus vagy az autonomizmus szükségtelen tényezőit, kiváltképpen a gazdasági viszonyok terén.

A törvényerejű meghatalmazásokkal tehát biztosítani kell a következőket:

1. Szerbia (szűkebb) és a tartományok gazdasági önállóságát mindenben, amiben célszerű, és a gazdasági egységet minden közös érdekű kérdésben (a sorrend nem tetszőleges);

2. a részek önszervezési jogát, ami lendületet adhatna a képviseleti testületek, szervezeteik és hatáskörüik racionális innovációjához, s ami által önszervezéses megállapodás jöhetne létre s Szerb SZK képviseleti rendszeréről; biztosítani kell tehát a jogot az önálló, de a közös törvényhozásra, végrehajtásra és igazságszolgáltatásra is;

3. a részeknek azt a jogát, hogy széles körű szabályrendekező tevékenységet fejtsenek ki, megtalálva a helyet és a mértéket a Szerb SZK képviselőházának stb. ilyen irányú ténykedéséhez is.

Nyilván ésszerű lenne, ha a Szerb SZK alkotmányába egy olyan függelékkel iktatnánk be, amely előírná, hogy mely kérdések megoldásában szükséges az egyetértés, az előzetes megbeszélés.

Szerbiában már 1968-ban nagy lépést tettünk előre a tartományok korszerű államjogi funkciójának továbbfejlesztésében, hiszen már akkor úgy láttunk hozzá a tartományok helyzetének módosításához, hogy azok Szerbia és Jugoszlávia föderalizmusának államjogi egységeit képezik. És emlékeztetni kell arra, hogy számos, addig nagyon kiélezettnek tartott viszony és probléma került le — aránylag könnyen és szinte minden izgalom nélkül — a napirendről. Ezért a viszonyok rendezésének útja a köztársaságban a

további demokratizálódás irányában teljes biztosítékát képezi az előrehaladásnak Szerbiában és egész Jugoszláviában. A mögöttünk levő események és tapasztalatok után a másik útról még csak szólni sem érdemes.

Újvidék, 1972. július 6.

JEGYZETEK

- ¹ Lásd dr. Borivoje Pupiće írását: Adalék az államhatalmi szuverenitás jelenségének materialista értelmezéséhez. Összegyűjtött munkák (Zbornik radova) III. Az újvidéki jogi fakultás kiadása, N. Sad, 1969, 255. oldal.
- ² Lásd a JSZSZK Alkotmányának 1. szakaszát. Ustav SFRJ, Savremena administracija, Belgrád, 1969, 20. oldal.
„Elhatározásunk, hogy a közös szövetségi államban, a szocializmus és a proletár internacionálizmus eszméinek szellemében megteremtjük minden polgárunk számára a sokoldalú fejlődés és boldogulás feltételeit, és szavatoljuk számukra, nemzeti hovatartozásukra való tekintet nélkül az egyenlő demokratikus jogokat és a szabadságot.” A csehszlovák szövetség alkotmánytörvénye, Újabb alkotmányok gyűjteménye, IV. rész, az Összehasonlító Jogtudomány Intézetének kiadása, Belgrád, 1969, 73. oldal.
- ³ A franciaországi forradalmi mozgalom, és külön a FKP sikertelenségének okait fejtegetve, 1968-ban, az Olasz KP volt funkcionáriusaival vitatkozva, akik az II. Manifesto-t szerkesztik, Sartre egy egész sor érdekes gondolatra jutott, mint amilyen az, hogy osztály-spontanitásról nem lehet beszélni. Igaz, egy sor olyan argumentumot is felhozott, amelyek a priori azt látszanak bizonyítani, hogy minden párt vagy szervezet elidegenedik az osztálytól, ami természetesen nem fogadható el, hiszen már a szomszédos Olasz KP 1968-ból származó tapasztalatai is megcáfolják ezt, hogy más nemzetek tapasztalatairól ne is beszéljünk. Elméletileg tekintve ő mégis alátámaszt néhány marxista igazságot a pártokról. Rámutat, hogy az osztály fennállása magában véve még semmiképpen sem szavatolja az osztályharc sikerét, tehát szükség van a szervezetre (az osztálytól való elidegenedés immanens lehetőségét is szem előtt tartva), és szükség van a programra is, ezzel utalva az osztály korlátaira a párt megszervezésének formája és módja, valamint a program megalkotása tekintetében. Sartre gondolatainak jelentőségét a forradalmi harc mai vezetőségének témájára, a munkásosztály tevékeny közreműködésével, következő mondata is mutatja: „Más szóval, a tőkés rendszerben — virtuálisan — mindenütt lehetséges az osztályharc, de valójában csak ott állhat fenn, ahol hatásosan irányítják.” Pregled, 2. szám, Szarajevó, 1969, 23. oldal. — ami akkor sincs másként, ha szocialista társadalmi rendszerről van szó, annál is inkább, mivel a forradalmi elhatározás aktív munkásosztályt feltételez a szocializmus kiépítésében. — D.R.
- ⁴ Lásd: APV, 8—10. szakasz és 15. szakasz, 1948, Újvidék, a Vajdasági AT szkupstinai titkárságának kiadása, 1967. decembere;
Lásd: Vajdaság AT Statútumának 3. szakaszát 1953-ból, meghozva 1953. március 19-én, a Minerva kiadása;
Lásd: Vajdaság AT Statútumának 8., 20., 23., 25. és 27. szakaszát, meghozva 1963 áprilisában. A tartományi népképviselőház végrehajtó tanácsa információs hivatalának kiadása, Újvidék, a Dnevnik nyomása.
- ⁵ „Figyelembe kell azonban venni a tényt, hogy Vajdaságban a gazdasági tevékenység csak 1956 után kezd növekedni, tehát csak miután módosítottuk gazdaságpolitikánkat.” Stevan Doronjskinak, a tartományi képviselőház elnökének beszámolójából, amit a szkupstina 1963. április 13-i ülésén mondott el, Vajdaság AT Statútumának elfogadása alkalmából. Gyorsírói jegyzetek Vajdaság AT népképviselőházának negyedik üléséről, 1958—1963-ig, 374. oldal.
- ⁶ Ž. Zrenjanin: A nemzeti kérdés, 8. oldal, a Szerb KSZ vajdasági Tartományi Bizottsága, a Történelmi Osztály Levéltára, 21993. szám.

REZIME

O PITANJIMA SUVERENITETA I AUTONOMIJE, POVODOM NAŠEG NAJNOVIJEG KONCEPTA FEDERALIZMA

Saopštenje mr Dese Romić sa Simpozijuma „Federalizam i nacionalno pitanje”, održanom u Novom Sadu, odnosi se na pitanja: ekonomske samostalnosti nacije, suvereniteta, autonomije. Za štampu je prilog skraćen i preveden je deo o suverenitetu i autonomiji.

Sušтина promena u pojmu suverenosti, u razvoju društva kod nas, tiče se ne samo odnosa radničke klase prema vlasti, nego njenog odnosa prema mogućnostima uticaja na ukupnu reprodukciju društvenih odnosa. Otuda, suverenost i praktično treba da dobije drugačiju razradu, u Ustavu, naročito u odnosu na ulogu sindikata i drugih društvenih organizacija. Aktivan odnos u političkom sistemu i mogućnosti za njegove izmene, su taj novi izraz suverenosti, koji se ne može veštački stvoriti, nego nastaje onda kada združeni proizvođači uzimaju učešća, počev od proizvodnje, pa do svih drugih vidova odlučivanja u društvu. Suverenost radničke klase se izvorno konstituiše i uobličava pod tim izvornim uticajem radnika u celokupnom sistemu federalizma, ali idući od dole prema organima federacije. U tom kontekstu i suverenost republika i pokrajina postaje značajnija, ali kao suverenost koja učvršćuje federalizam.

Autonomije, u svom razvoju, ilustruju primenu principa, na osnovu kojih je bilo moguće uključiti interese društvenih zajednica, koje imaju izvesne osobenosti u prošlom i sadašnjem društvenom razvoju. Redefinisanje položaja autonomije izazvano je potrebom razvoja samoupravnosti, koja se pojavila u vreme zamene centralizma. Poslednja decenija je potvrdila da status autonomija u nas potiče i situira se, u zavisnosti od ideja i principa u razvoju samoupravnosti širih društveno-političkih zajednica. Nova rešenja, zbog toga, ne bi mogla da se cene na osnovu kriterija, uspostavljenih u drugim i drugačijim društvenim okolnostima.

Autor daje i konkretne predloge u pogledu rekonstrukcije organa republike, s obzirom na već ustanovljen položaj autonomija, sa amandmanima iz 1968. godine.

RÉSUMÉ

QUELQUES REMARQUES SUR LES PROBLÈMES DE LA SOUVERAINETÉ ET L'AUTONOMIE DU FÉDÉRALISME À LA LUMIÈRE DE NOTRE CONCEPT RÉCENT

L'information de mr Dese Romić au Symposium „Le fédéralisme et la question nationale”, qui a eu lieu à Novi Sad se rapporte aux questions de l'indépendance économique des nations, de la souveraineté et de l'autonomie. Pour la presse nous ne donnons que des extraits sur la souveraineté et celle-ci de l'autonomie.

L'essence de l'idée de souveraineté dans le développement de la société chez nous ne concerne pas seulement le rapport de la classe ouvrière envers le pouvoir, mais il représente aussi les relations de la classe ouvrière par rapport aux possibilités de l'influence sur la reproduction totale des rapports sociaux. Par conséquent, la souveraineté doit être traitée pratiquement, dans la Constitution, d'une manière différente, surtout en ce qui concerne le rôle du Syndicat et d'autres organisations sociales. Le rapport actif dans le système politique et quant aux possibilités du changement du système politique, représente cette forme nouvelle de la souveraineté qui ne puisse être créer et substituer d'une manière artificielle, mais qui existe, autant que le travailleur associé reprend les positions, à partir de la production jusqu'aux d'autres rapports de gouvernement en société. La souveraineté de la classe ouvrière se constitue et se forme principalement sur ces influences originales du travailleur dans le système de fédéralisme en entier, mais en partant d'en bas vers les organes de la fédération. Dans ce contexte la souveraineté des républiques et des autonomies devient plus important, mais comme la souveraineté qui renforce le fédéralisme.

Les autonomies en voie de développement, illustrent la réalisation du principe qui ont rendu possible l'implication des intérêts des communautés sociales, qui renferment certaines particularités dans le développement social du passé et celui d'aujourd'hui. Une nouvelle définition de la position d'autonomie résulte du besoin du développement de l'autogestion, qui se présenta en moment de substitution du centralisme. La décennie récente affirme que l'état des autonomies chez nous provient en dépendance des idées et des prin-

cipes sur le développement de l'autogestion des communautés socio-politiques plus vaste. Pour cette raison les nouvelles solutions ne pourraient pas être évaluées sur des critères établies dans des circonstances sociales différentes.

L'auteur présente également des propositions concrètes quant à la reconstruction des organes de la république, prenant en considération l'état établi (actuel) des autonomies, avec des amendements de 1963.